

CONDIȚIA FIZICO-GEOGRAFICĂ ÎN REMODELAREA TERITORIALĂ ȘI SOCIO-ECONOMICĂ A COMUNEI GÎRBOU-SĂLAJ*

I. INTEGRAREA SPAȚIALĂ

Teritoriul ocupat de așezările rurale (vatră și moșie) reunite administrativ și economic în comuna Gîrbou se desfășoară în bazinul hidrografic al văii cu același nume, Gîrbou. Acest afluent al Someșului își culege apele din zona deluroasă Gîrbou-Șimișna, parte componentă a morfostructurii de bloc situată la sud de Someș, și le contopește cu ale colectorului principal în aval de localitatea Surduc. Așadar, din punct de vedere fizico-geografic, subunitatea amintită se integrează Podișului Someșean, dezvoltat la est de „jugul intracarpatic” (Munții Meseșului — Dealul Dumbrava — Culmea Prisnelului). Prin poziția sa apropiată de culmea intercarpatică și prin consecințele geomorfologice ce au decurs din aceasta, teritoriul analizat poartă pecetea ariilor geografice de contact. Dealurile Gîrboului se apleacă în direcție nordică spre valea largă terasată a Someșului, dincolo de care se înalță brusc gruiul Dealul Racoți (438 m) din Culmea Prisnelului; la vest Depresiunea Almaș-Agrij, subliniază contactul Podișului Someșean cu Munții Meseșului; la est, prin afinități litologice, structurale, de relief și peisaj cu Dealurile Șimișna, se stabilesc conexiuni geografice intime cu unitatea de podiș a Dealurilor Dejului. În latura sudică și sud-estică se înscriu în relief proeminențele structurale de la Cernuc-Călăcea-Păduriș, asigurînd, astfel, legături cu Dealurile Clujului. Toate dealurile (D. Pietrosului, D. Bezdedului, D. Cernucului, D. Pădurișului, D. Bălanului și D. Gîlgăului) care circumscriu, prin poziția lor interfluvială, teritoriul ocupat de așezările rurale analizate, se ridică la 500—600 m altitudine, dominînd net *culoarul depresionar al văii* în care și-au găsit adăpost satele comunei Gîrbou (Fig. 1). Din această cauză, impusă de structura geomorfologică, într-o ordonare convergentă, morfohidrografică, întreaga dina-

* Studiul a fost elaborat pe baza investigației sociologice privind fenomenul migrațional în comuna Gîrbou (Sălaj) ai cărei coordonator au fost Ion Aluș și George Em. Marica.

mică fizică a teritoriului și chiar cea economică, s-a dirijat mai mult, către culoarul Someșului decât către interiorul Podișului Someșean sau către periferia estică (zona Dejului) ori sudică (zona Clujului) a acestuia.

Legăturile spre interior și spre ultimele „periferii” menționate s-au realizat cu greu, urmînd căile de comunicație anevoioase însăilate prin curmăturile de eroziune din interfluviile înalte: curmătura de la Cernuc (sub d. Țigleul, 497 m); curmătura Călacei (sub d. Măgurii, 593 m), prin care duce drumul spre Recea Cristur; curmătura Popteleacului, către bazinul superior al Almașului (sub d. Strîmbii, 503 m); curmăturile scurte din interfluviul valea Gîrboului — valea Almașului spre așezările rurale: Chendrea, Bălan, Gîlgău etc.

Deschiderea de vale, creată prin eroziunea râului Gîrbou, în spațiul deluros, a asigurat concentrarea populației către această axă de drenaj. Aici, oamenii au găsit: șesuri, conuri de depunere, terase, suprafețe structurale extinse și bazinete de eroziune torențiale favorabile pentru vetrele rurale; apă potabilă acumulată în șesul și terasele fluviatile; apă pentru nevoile gospodărești în albia pîraielor și în izvoarele de strat și, tot aici, o cale lesnicioasă de deplasare spre aria de convergență naturală și antropic-funcțională a văii Someșului, la Jibou.

În zona localității Jibou, culmea cristalină a jugului intracarpatic a suferit o falie puternică, ceea ce a dus la schițarea culoarului depresionar al Someșului. Aplecarea reliefului spre această arie de lăsară geologică și concentrarea pîraielor într-o „piață hidrografică”, stimulată de subsidența continuă din cotul Someșului, sînt evidente. Această zonă de „atracție” naturală a fost și mai este dublată de cea economică, deși, în ultima vreme, este întreținută doar de unele manifestări socio-economice secundare.

În sens strict, Gîrboul ocupă o poziție central estică în cadrul județului Sălaj, de care aparține, la o distanță de 46 km de Zalău și 25 km de Jibou — orașul cel mai apropiat.

Comuna este compusă din satele: Gîrbou — reședința, Bezded, Călacea, Cernuc, Fabrica, Popteleac și Solomon.

Analizîndu-se raporturile geografice ale așezărilor cu suportul lor geomorfologic se desprind cîteva caracteristici:

1. Trei din ele: Călacea, Cernuc și Bezded sînt localizate în sectoarele de obîrșie ale unor pîraie torențiale, care izvorăsc de sub culmea interfluviială majoră, ocupînd tapșane, glacisuri și suprafețe structurale mai întinse. În aceste sectoare de obîrșii gospodăriile s-au putut alimenta cu apa izvoarelor de strat; oamenii au găsit piatra de construcție (calcare, gresii, tufuri) în fronturile structurale sau de eroziune ale abrupturilor ce mărginesc interfluviile; inundațiile nu le-au putut afecta, cu excepția unor manifestări torențiale cauzate de ravenele și rîpele dezvoltate în vatra satelor, iar pășunile, fînețele, terenurile de cultură și pădurile erau aproape, înlesnind desfășurarea unei vieți economice agro-pastorale, specifică Podișului Someșean.

2. Zona localităților Popteleac și Gîrbou poartă amprenta așezărilor plasate la confluențe hidrografice pe lunci, terase și conuri de depunere aluvială.

Popteleacul s-a dezvoltat în sectorul de relativă echilibrare a profilului longitudinal al văilor Ticiău și Călăcea, pe șesul aluvial și conurile de depunere ale acestora. De aceea satul se ramifică în amont pe văi, concentrându-și vatra tocmai în unghiul de confluență hidrografică. Vatra satului ocupă terenurile plane din luncă și terase, precum și sectoare restrânse din suprafața structurală a versantului stîng. Concentrările de ape, mai ales în timpul ploilor torențiale, duc la revărsări care afectează construcțiile din vatra joasă a luncii.

Gîrboul și-a fixat vatra în cea mai largă secțiune a culoarului depresionar, la confluența pîraielor: Popteleac, Cermuc, Titireag și Fața Cornilor. Aici, de fapt, se conturează o depresiune subsecventă de eroziune, închisă spre nord de „strîmtura” văii între dealurile: Bisericii (435 m) și Zăvoade (462 m), care încorsetează satul pe latura nordică și îl limitează în dezvoltare.

3. Satul Fabrica, rămîne teritorial înscris șesului și terasei joase de pe valea Gîrboului. Dezvoltarea lui apare fortuită, prin existența în trecut a fabricii de zahăr, dar permanentizată tocmai de condiția fizică favorabilă.

4. Satul Solomon, dezvoltat aproape de „gura văii” Bezdedului și-a extins vatra pe conul de depunere al văii Nucului, pe treptele structurale joase din frontul cuestei aliniată văii principale și, numai parțial, pe șesul aluvial. Unele gospodării, izolate, și-au găsit loc de vatră între valurile alunecărilor de teren de sub D. Turului (Sub Cetate); terenuri cu totul nefavorabile construcțiilor datorită instabilității geomorfologice. Diversificarea vetrei pe o mare varietate de forme a determinat o fizionomie neunitară. Drumurile de acces laterale, în urma ploilor bogate, devin impracticabile, fapt ce împiedică asupra desfășurării unei activități economice continui cu legături sat-cîmp, în această așezare.

II PARTICULARITĂȚILE GEOMORFOLOGICE

Trăsăturile reliefului sînt rezultatul modelării selective a unui substrat alcătuit din formațiuni miocene (helvețian), în care alternează strate de gresii, argile marnease, ou orizonturi de conglomerate și chiar nisipuri ușor legate, într-o dispoziție predominant monoclinală. Întreaga gamă a formelor de relief se desfășoară sub nivelul suprafeței de 500—600 m rezultată din înscrierea unor martori de eroziune (poziționali sau structurali) în aceeași categorie altimetrică. Cele mai mari înălțimi se întîlnesc în partea estică și sudică a bazinului hidrografic al văii Gîrboului (Vf. Nadiș, 645 m, Vf. Braica, 519 m, Vf. Măgurii, 591 m, Coasta Briancudului, 559 m, Vf. lui Coman 598 m și Vf. Pticlău 529 m etc.), iar cele mai reduse în lunca văii din aval de satul Gîrbou, 250 m. Astfel, valoarea deosebită a energiei reliefului (350—400 m) se impune ca una din trăsăturile geomorfologice principale. Eroziunea flu-

viatilă grăbită pe verticală, care, la rîndul său este justificată nu numai de friabilitatea rocilor, ci și de subsidența lentă din zona Jibou, a dus la etajarea reliefului pe trei — patru trepte, reflectate diferențiat în particularitățile economiei și așezărilor. Paralel cu adîncirea rețelei de ape s-a efectuat și un proces de redistribuire verticală și orizontală a reliefului. Gradul accentuat de fragmentare orizontală este atestat de raritatea suprafețelor unitare, predominînd relieful de interfluvii și versanți cu înclinări între 15 și 40°. Aproape jumătate din moșia satelor componente comunei Gîrbou se suprapune unor forme de relief cu înclinări ce depășesc 20°.

Suita treptelor de relief poartă amprenta prefacerilor geografice vechi și actuale și se impune în peisaj prin caractere specifice tipului monoclinal.

Treapta superioară a reliefului compune cadrul geografic al teritoriului cercetat. Ea rezultă din înlănțuirea unor mici poduri structurale și de eroziune, martori structurali menținuți de gresii, conglomerate sau nisipuri cimentate și înșeuări de obîrșie. Aceste forme se asociază interfluviului major, relativ nivelat (500—600 m) și supus unei dinamici geomorfologice laterale active. Vîrfurile din nivelul superior au fizionomii variate, îndeplinesc rolul de mici noduri orohidografice și contrastează cu suprafețele înconjurătoare. Arealele restrînse și, local, profunzimea nivelului freatic, le fac improprii așezărilor, rămînînd domenii de păduri, pășuni și fînețe.

Treapta mijlocie rezultă din asocierea unor suprafețe alungite printre cursurile afluenților văii Gîrboului. Acestea se mențin la un nivel global de 400—450 m, au o orientare perpendiculară față de interfluviul major și, din loc în loc, sînt dominate de vîrfuri înălțate la 480 m. Suprafețele menționate apar ca „prispes“ alungite sub abruptul de la marginea nivelului superior, secționare frecvent de torenți. Începînd din D. Dosului (vest Călacea) și încorporînd dealurile: Prisaca, Bisericii, Fetei, Bălticeu, Zboiște și Dosul Bălanului, se constituie treapta de 400—450 m de pe versantul stîng al văii Populeac-Gîrbou, pînă la D. Fața Vii, din apropierea satului Fabrica. Fișii și pîlcuri de pădure alternează cu livezi de pomi, culturi de cereale, pășuni și fînețe restrînse. Nivelul mijlociu este slab reprezentat la est de valea Gîrboului. Sub formă de interfluvii secundare apare în D. Cerului, D. Cireșilor, D. Pleașa Solomonului, Dîmbul Mirilor, Podul Rîpilor și D. Gorunilor în apropierea localității Cernuc. Pe suprafețele respective, ocupate de soluri podzolice ori brune de pădure, se întind cele mai înalte terenuri cultivate din zona satelor Solomon, Bezded și Cernuc.

Treapta inferioară are o pondere puțin însemnată, dar funcționalitate economică pregnantă și se menține între 300 și 350 m. În componerea ei intră „bowri“ de deal, ușor netezite, trepte erozivo-structurale cu aspect de terase: la nord de valea Ciutăriei, în „cartierul“ D. Burgului, sub Dosul Bălanului, sub D. Gropii, apoi replaturile structurale și fișiile de pseudoglacisuri de pe versantul monoclinal al văii Gîrboului.

Ordonarea pe verticală a treptelor de relief descrise demonstrează că, relieful, în această zonă, este opera apelor curgătoare adîncite în mai multe cicluri. Eroziunea s-a exercitat pe un substrat cu structură monoclinală, cu ușoare bombări locale și alcătuit din gresii, microconglomerate, marno-argile,

nisipuri. În aceste condiții eroziunea selectivă a pus în evidență un relief monoclinal, în care se remarcă:

Cuetele (coastele) caracterizate prin: fronturi înalte (200—300 m), etajare în trepte, după nivelele de roci dure și roci moi, fragmentare accentuată datorită vîlcelor, ravenelor și torenților cu potențial morfogenetic ridicat, și traseu sinuos, dictat tocmai de fragmentarea avansată, dar și de dezlănțuirea proceselor areale de eroziune (alunecări, surpări, prăbușiri).

Ordonarea spațială a elementelor de cuestă marchează, cu predominanță, două direcții: o direcție nord-vest sud-est, subliniată de fronturile dezvoltate pe dreapta văii Călacii, dreapta văii Cernucului și dreapta văii Bezdedului; o direcție nord-sud, marcată de cuatele de pe dreapta văilor: Ungurului, Pticlăului (Popteleacului), Prisăcii (Teșonilor).

Prelungirea șirurilor de cuestă din aliniamentele nord-vestice sud-estice peste valea Gîrboului, în aval de sat, și racordarea lor cu cele din stînga pîraielor: Titireagului și Morii, ridică problema existenței, în zona localității Gîrbou, a unei bombări secundare. În acest caz, devine explicabilă convergența hidrografică de la Gîrbou și schițarea unei depresiuni, cu un caracter parțial de butonieră, prin erodarea structurii. Faptul pare să fie argumentat și de îngustarea văii Gîrboului, în chip de „clisură“, în aval de sat, condiționată tocmai de ieșirea rîului din cadrul structurii bombate și angajarea într-o structură tipic monoclinală, desfășurată de la satul Fabrica pînă în valea Someșului.

În afară de cuatele majore, puternic marcate în peisajul regiunii, se întîlnesc cuate secundare, puse în evidență de pîraiele mici și torenții evoluți. Ele se înscriu aceleași orientări principale ca și cuatele majore și se remarcă printr-o morfodinamică activă.

Reversurile de cuestă (monoclinurile) nu sînt menținute de nivele litologice inițiale, ci de fețele pachetelor de strate dure, exhumate prin eroziune selectivă, ciclică. Din cauza arătată reversurile nu încep imediat din creasta cuatelelor, ci de sub nivelul de interfluviu netezit și interpus între creastă și reversul propriu-zis. Aceste reversuri au aspectul unor versanți mai domoli, cu brie structurale, trepte structurale fragmentate de ravene, torenți și ogașe, și modelate prin alunecări superficiale, consecutive.

Cu toate că nu au extindere mare, valorificarea agricolă a reversurilor depășește net pe cea a cuatelelor. La vest de Gîrbou, la sud de Călacea, în bazinul superior al văii Cernucului și al văii Bezdedului, monoclinurile sînt încărcate cu deluvii groase, fapt ce a înlesnit acumularea apelor freatice și, în consecință, posibilitatea cultivării terenurilor.

Din categoria reliefului structural fac parte și martorii structurali menținuți de gresii, conglomerate și tufuri. Se remarcă, în primul rînd, cei de pe interfluviile majore: dintre valea Gîrboului și valea Almașului, unde se profilează vîrfurile Corcovei, Ticlău, Sgleamănu, Stărmînașului, Măgura etc.; pe interfluvium estic, către interiorul Podișului Someșean, sînt martorii: D. Măgurii, D. Ambreașu, D. Tiglăul, D. Braica și D. Nadiș; pe interfluviile bazinului hidrografic martorii de eroziune sînt mult mai numeroși (D. Bodilor, D. Pleșa, D. Zăvoade etc.). Chiar și enumerarea celor mai însemnate vîrfuri și dealuri, cu fizionomie de martori structurali, demonstrează gradul accen-

tuat de fragmentare al terenului în care discontinuitățile accentuează foarte mult valoarea negativă a indicelui de accesibilitate în teritoriu pentru mijloacele tehnice de prelucrare agricolă și limitează posibilitatea valorificării unor suprafețe extinse de teren. Peisajul acestor martori structurali, ocupați de păduri sau pășuni degradate, contrastează izbitor cu al terenurilor utilizate în culturile agricole.

DINAMICA RELIEFULUI

Prin adâncirea rețelei hidrografice în structura dealurilor Gîrboului s-au deschis fronturi de prelucrare morfogenetică. Modelarea naturală, prin procese de versant și eroziune accelerată, constituie cea de a doua notă geomorfologică în peisajul regiunii.

Atît prin caracterul litologic al formațiunilor (molasă), prin alternanța orizonturilor de diferite durități, cît și prin crearea discontinuităților morfologice în urma adîncirii pîraielor, s-au constituit condiții favorabile pentru procesele gravitaționale. La aceste condiții se alătură activitatea omului, care, prin defrișări masive, pășunat excesiv, prin agricultură irațională, a dus la accelerarea proceselor de eroziune. Suprafețe extinse de teren sînt degradate prin procese de versant. În unele locuri peisajul îmbracă aspectul de „pămînturi rele”.

Din seria proceselor de modelare actuală a versanților se remarcă:

— spălările în pînză (sheat flood) și șirurile care afectează martorii de eroziune, fronturile de cuestă și suprafețele structurale despădurite. Suprafețe extinse din împrejurimile localității Solomon, pe coasta Zăvoadei, pe cuesta din dreapta văii Călații, rocile sînt spălate de cuvertura solului;

— ravenele și torenții au o desime foarte mare și stimulează alunecările și surpările de teren. Cuplul ravene-alunecări s-a menținut strîns, determinînd fragmentarea și dinamica reliefului. Cele mai active procese de ravinare se întîlnesc în împrejurimile localității Solomon, sub D. Turului, pe valea Nucului. Zona de obișnșie a văii Cernucului prezintă un complex de ravene și torenți extins pînă sub abruptul interfluviului, iar pe cuesta din dreapta văii Călacea, fenomenul de torențialitate a devenit excesiv; la fel și pe coasta Biancudului;

— alunecările de teren au afectat areale întinse și continuă să fie un proces modelator activ. Se întîlnesc alunecări masive de tipul glimeelor, care au dislocat stratele pe adîncime mare. Astfel, alunecările din nord-vestul satului Solomon, în locul numit Cetatea, s-au desfășurat sub formă de valuri din D. Turnului pînă în malul văii Solomonului. Ele sînt vechi cu valurile de alunecare bine marcate în relief și cu microdepresiuni lacustre, în spatele acestora. Valul frontal a afectat extremitatea nord-vestică a satului Solomon. Alunecări de același tip se întîlnesc în: Dîmbul Colnici (sud Cernuc), Dîmbul Morilor, D. Buda (vecinătatea localității Bezded), D. Cetate (la est de Popteleac). Extindere considerabilă au alunecările lenticulare și cele solifluxio-

nale ce împînzesc monoclinurile și baza fronturilor de cuestă. Este interesant faptul că, la contactul dintre interfluvii și versanți, se conturează adevărate fîșii cu alunecări de teren. Versantul sudic al văii Cernucului, sub muchia D. Bîrza și D. Bodilor, în bazinele de obîrșie ale pîraielor torențiale, alunecările de teren compun un adevărat geosistem cu degradare avansată. Valurile de alunecări, cuiburile lenticulare și micropresiunile dintre ele formează un relief haotic, folosit doar pentru fînețe și pășuni.

Toți versanții, fie sub formă de cuestă, fie sub formă de monoclinuri, dezvoltăți în complexul morfologic din estul aliniamentului Popteleac-Gîrbou-Fabrica, sînt afectați de alunecări masive. Prezența lor creează o mare instabilitate geomorfologică, de aceea terenurile sînt folosite doar ca pășuni, fînețe și eventual pentru pomi fructiferi.

Alunecări și surpări de teren se întîlnesc și în vestul aliniamentului menționat, dar sînt restrînse la domeniul versanților secundari, care însoțesc văile: Titireagului, Ungurului, Piatra Morii și Valea Morii. Ele afectează numai pătura de sol și pot fi ușor stăvilite prin plantații pomicole sau reîmpăduriri.

Dinamica geomorfologică viguroasă, manifestată în hotarul comunei Gîrbou, se explică prin rupturile de echilibru condiționate de adîncirea rîurilor, de litologia instabilă și de intervenția omului prin defrișări masive, pășunat excesiv, prelucrare irațională a terenului și, în ultimul timp, o lipsă de măsuri preventive împotriva degradării terenurilor prin eroziune. Se constată chiar un fenomen de „abandonare” a suprafețelor puțin rentabile agricol.

RELIEFUL DE ACUMULARE

Glacisurile de contact morfologic. La baza versanților în cuestă, acolo unde scurgerea superficială încetează din cauza atenuării pantelor, trene groase de materiale deluvio-proluviale compun tîpșane ușor înclinate, de tipul glacisurilor. Constituite prin îngemănarea conurilor de depunere și prin acumularea materialelor fine în urma spălărilor în pînze, glacisurile au o structură încrucișată, granulomeria depozitelor variabilă și un sol cu dinamică activă. În aceste forme de relief apa freatică se acumulează ușor și se menține timp mai îndelungat. Din aceste motive terenurile situate pe glacisuri au o fertilitate mult mai ridicată decît a versanților.

Asemenea forme de relief se întîlnesc pe dreapta văii Cernucului pînă la Gîrbou, în bazinul văii Călacea și pe valea Bezdedului. Fișii de glacisuri prelungesc, de cele mai multe ori, versanții monoclinali. Așa sînt pe valea Popteleacului și pe stînga văii Bezdedului. Deosebit de expresive sînt glacisurile etajate între fronturile de cueste, între treptele suprafețelor de netezire sau între suprafețele structurale. Prezența lor este marcată în peisaj prin „benzile” de culturi agricole situate la diferite altitudini. Valea Cernucului și valea Bezdedului se remarcă în această privință.

Luncile și terasele fluviatile. Deși zona cercetată are o rețea hidrografică densă, totuși, datorită caracterului său torențial, formele

de acumulare sînt restrînse. Este încă o dovadă a predominării eroziunii verticale în Dealurile Gîrboului.

În lungul pîraielor Cernucului și Popteleacului se întîlnesc cele mai reprezentative forme de acumulare fluvială. Luncile se desfășoară sub forma unor fîșii cu lățimi între 50 și 300 m. Lărgimea luncii în aval de satul Popteleac crește simțitor, atingînd 350 m. Aici sînt terenurile cele mai netede din întreaga zonă, ceea ce a facilitat amplasarea unui nou cartier de locuit al comunei Gîrbou. Pe valea Bezdedului lunca este îngustă și are caracter de albie majoră cu revărsări și acumulări aluviale continui. În aval de localitatea Gîrbou lunca se menține relativ simetric față de vale, iar grosimea aluviunilor crește la 4 m. Aici se întind terenurile de legumicultură și culturile cerealiere, datorită fertilității ridicate

Suprafața luncilor de pe pîraiele Bezded, Cernuc, Călacea și Popteleac este restrînsă, parazitată prin conuri de depunere și coluvii care provoacă fenomenul de barare. În spatele acestor „microbaraje” se înregistrează fenomenul de supraumectare, motiv ce împieteează asupra utilizării agricole.

Terasele fluviale sînt slab schițate în perimetrul satului Gîrbou și în aval, pînă la Fabrica. Pe stînga văii Popteleacului și pe interfluvial D. Burgului — D. Bălanului sînt două trepte (30 m și 50 m — altitudine relativă) cu fizionomie de terasă. Prezența pietrișurilor rulate în D. Burgului, confirmă prezența unei terase în acest loc. Terasa este mixtă, căci sub orizontul de pietriș apar roci microconglomeratice și grezoase, retezate prin eroziune. Treapta de 50 m are caractere morfologice de terasă, dar structural pare să fie o suprafață determinată de prezența rocilor dure, pietrișul fluvial lipsește. În aval de satul Gîrbou umeri și trepte de terasă se mențin cam la aceleași nivele, dar mai mult pe partea dreaptă a văii. Șoseaua județeană urmărește, în parte, podurile respectivelor trepte de relief.

III. CARACTERISTICI BIOPEDOLOGICE

În condițiile unui relief de podiș fragmentat în forme colinare, cu altitudini de 400—600 m și trăsături climatice specifice: temperaturi medii anuale de 8°C, precipitații în jur de 600—700 mm anual, veri destul de călduroase (19—20°C temp. medie a lunii iulie; —3—4°C temp. medie a lunii ianuarie) și ierni moderat de aspre, cu vînturi dinspre nord-vest și nord, s-a dezvoltat o vegetație predominant de pădure, în care un loc de seamă îl dețineau asociațiile de cer și gîrniță.

Prin intervenția antropică, dar și din cauza varietății litologice a substratului și fragmentării verticale a reliefului, pădurile s-au constituit în diferite grupări vegetale. Pondere dețin pădurile de cer și gîrniță, dar se întîlnesc

nesc, în petice, păduri de fag în alternanță cu gorun și păduri amestecate de fag, gorun și alte specii (carpen, jugastru etc.). Suprafețe din ce în ce mai restrînse sînt ocupate de pădurile de gorun, datorită defrișării lor masive. În contextul geobotanic al teritoriului pădurile apar ca fișii pe interfluviile mai înalte dinspre valea Almașului, pe dealurile Nadiș și la sud de satul Călacea.

Pe treptele de relief situate la 300 și 400—500 m din vestul văii Gîrboului sînt păduri de gorunete, în alternanță cu făgete. Versanții în cuestă sînt cei mai golași, precum și interfluviile din zona Cernuc și Bezded.

Locul pădurilor a fost luat de terenurile agricole și pajiștile secundare. Terenuri agricole, pe locul fostelor păduri de cer și gîrniță, se întîlnesc pe versanții vestici ai văii Popteleacului și în bazinul văii Bezdedului. Pajiștile stepizate dețin suprafețe însemnate pe versanții sudici, sud-vestici și pe suprafețele medii (400—450 m) și reversurile de cuestă. În aceste pajiști sînt tipice grupările cu *Festuca sulcata*, *Festuca pseudovina* și *Stipa* sp., ceea ce demonstrează o „aridizare“ a terenurilor tocmai din lipsa unui covor vegetal arboreostent, care să atenuze scurgerea superficială.

Sînt prezente apoi terenurile agricole și pajiștile secundare de diferite ierburi mezofile, cu participarea lui *Agrostis tenuis* și *Cynosorus cristatus* L., pe locul pădurilor de fag și a pădurilor de amestec de fag și gorun. Luncile rîurilor sînt ocupate de terenuri agricole și pajiști cu diferite asociații de ierburi.

Modul de asociere și conlucrare a factorilor pedogenetici (relief-substrat, climă, ape, vegetație) s-a concretizat prin invelișul solurilor. Predomină solurile brune de pădure, în diferite stadii de podzolire. Adesea, solurile brune, sînt asociate cu soluri argiloiluviale podzolice, cu regosoluri și soluri diferite erodate. Pe suprafețe destul de însemnate apar solurile excesiv erodate și chiar rocile la zi, ceea ce dovedește gradul avansat de denudare a reliefului.

Areale mai mici conturează solurile negre de fineață umedă și pseudorendzinele. Acestea se întîlnesc pe versanții monoclinali, încărcăți cu deluvii și avînd expoziție nordică, precum și în zonele afectate cu alunecări de teren.

Solurile aluviale apar în sectoarele de luncă, dar sînt frecvent gleizate.

Dinamica actuală biopedologică reflectă o tendință de restrîngere a arealelor de pădure și solurilor corespondente. Cîștigă în suprafață pajiștile secundare și stepizate, terenurile dezgolite, ravnate și degradate. Crește ponderea solurilor erodate, rendzinelor și solurilor gleizate.

Toate solurile existente în zona comunei Gîrbou, din punctul de vedere al fertilității, se înscriu în clasa celor „sărace“. Pe lîngă necesitățile de amenajamente, îngrășăminte naturale și chimice, suprafețe însemnate reclamă amenajări speciale pentru stăvilirea eroziunii de suprafață. O reorientare în modul de folosire a terenurilor se impune cu acuitate, în sensul trecerii de la cultura plantelor de cîmp, practicată cu orice preț și orișunde, la folosirea diferențiată, cu extinderea plantațiilor pomicole. De asemenea, se impune schimbarea tipului de folosire a pășunilor și pajiștilor prin aplicarea unor măsuri de exploatare diferențiată, cu lăsare de terenuri în refacere naturală mai mult timp.

IV. ASPECTELE COMBINĂRII CALITATIVE ȘI SPAȚIALE ALE COMPONENTELOR GEOGRAFICE

Întreaga zonă a Dealurilor Gîrboului, unitate căreia îi aparține teritoriul cercetat, a fost dominată de un peisaj natural dictat de elemente fizice. Acest peisaj a fost remodelat prin exploatare antropică în timp istoric. Remodelarea antropică s-a efectuat pe tiparul unității hidrogeomorfologice: bazin-versant, care a introdus discontinuitatea esențială în peisaj.

Decuparea în parcele, terenuri cu diferite destinații, a constituit prima și fundamentala acțiune a omului în acest spațiu teritorial.

Pe baza elementelor biopedologice — indicatoare ale vechilor stări geografice — se poate preciza că, odinioară, *predomina un peisaj de podiș deluros cu păduri de foioase* în care: gorunul, cerul, fagul și carpenul, compuneau masa biotică principală. Tipul de exploatare biologică a unui potențial ecologic dat de un relief colinar, un substrat marno-argilos-nisipos, un climat de pădure, era adecvat.

Transformarea acestui peisaj, sub acțiunea activității omului, este reflectată de apariția de subunități de peisaj, în diferite stadii de evoluție și cu dinamică neuniformă. Astfel, în cadrul tipului fundamental: peisaj de coline cu petice de pădure, ierburi, fînațe și culturi agricole, se pot separa următoarele geosisteme:

a) Geosistem de versant în cuesță, cu pante accentuate (20—35°), un substrat grezos-nisipos sau tufaceu, soluri rendzinice și cu o pronunțată instabilitate geomorfologică datorită pluviodenudației și alunecărilor de teren. Scurgerea superficială rapidă, insolația puternică și solul pelicular, suportă o vegetație ierboasă de tip stepic. În sectoarele cultivate cu cereale, plante furajere sau cu plantații pomicele sporadice, dinamica este accentuat regresivă. În cadrul acestui tip de geosistem se remarcă două tipuri de geofaciesuri: geofaciesuri de glacisuri coluviale, dominate de solurile afînate bogate în ape freatice și cu potențial agricol ridicat. Ele domină baza versanților în cuesță; geofaciesuri de front de cuesță, cu solul erodat, avînd condiții de insolație puternică și „suportînd“ o vegetație puțin pretențioasă la umiditate (pajiști stepizate-aridizate). Dinamica acestui tip de geofacies este regresivă, remarcîndu-se tendința de accentuare a rezistaziei.

b) Geosistem de versanți ușor înclinați (10°), pe monoclinuri, suprafețe de netezire și glacisuri, cu soluri brune de pădure în diferite stadii de podzolire, cu terenuri agricole și pajiști secundare. Exploatarea intensă a terenurilor și necompensarea cu îngrășăminte a dus la o sărăcire a solului în substanțe nutritive, de aceea productivitatea este scăzută. Tendința de evoluție a peisajului este spre degradare progresivă.

c) Geosistem de suprafețe interfluviale, pe nisipuri, gresii și marne, cu soluri brune de pădure ocupate cu păduri de gorun. Fragmentarea accentuată, din cauza intervenției antropice, a dus la restrîngerea geosistemului și la înlocuirea lui printr-un peisaj derivat.

d) Geosistem de suprafețe interfluviale pe nisipuri, gresii, tufuri, marne și argile cu o vegetație de pajiști secundare, cu o exploatare antropică excesivă prin pășunat. Terenurile sînt slab productive și peisajul ajuns la o „secă-tuire” biologică.

e) Geosistem de suprafețe ușor înclinate, dominate de alunecări și surpări de teren, cu pseudorendzine, soluri deluviale, vegetație sporadică și heterogenă.

Degradarea excesivă, prin procese morfodinamice de versant, face improprie aceste terenuri pentru agricultură.

f) Geosistem de vale cu luncă și terase, alcătuite din aluviuni vechi și noi, cu soluri aluviale, dominate de fînețe și culturi. Acest tip de geosistem are o dinamică moderată și progresivă, fiind favorabil sistemului de exploatare economică actual practicat prin culturi cerealiere și legumicole.

Concluzii

Arealul geografic intrat în sfera de acțiune a populației localizată în comuna Gîrbou, cu satele aparținătoare, și definit printr-un tip de exploatare specifică unei vieți agro-pastorale, se caracterizează printr-un peisaj derivat, ajuns în stadiul unei degradări avansate.

Între forma actuală de exploatare și „capacitatea geografică” a teritoriului există, deja, o contradicție, în sensul permanentizării aceluiași sistem de valorificare pe un fundal fizico-geografic mult modificat.

Înlăturarea acestei contradicții impune o remodelare a tipului și formelor de exploatare a terenurilor prin raționalizarea fondului funciar și adaptarea modului de utilizare la formele concrete de peisaj.

În acest sens sînt necesare măsuri de combatere a eroziunii geomorfologice, raționalizarea culturilor și primenirea potențialului ecologic prin intervenția conștientă și corespunzătoare cu realitățile geografice din teritoriu.

ION MAC

BIBLIOGRAFIE

- A. Maier, *Cîteva considerații asupra rețelei de așezări rurale din latura sudică a Podișului Someșean*, în *Studii și cercetări geologice, geofizice, geografice, Seria Geografie*, București, XX, nr. 2, 1973, 217—223.
- V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș pînă în Banat*, în *Lucrările Institutului de Geografie*, Cluj, V, 1929—1930.
- V. Mihăilescu, *Platforma Someșeană*, în *BSRG*, LIII, 1934, 363—371. *Dealurile și Cîmpiile României*, București, 1966.
- T. Morariu, V. Sorocovschi, *Județul Sălaj*, București, 1972.

- Al. Savu, *Contribuții la raionarea geomorfologică a Platformei Someșene (latura internă)*, în *Buletinul Universității „Babeș-Bolyai”*, Cluj, Seria șt. naturii, I, 1—2, 1957, 369—378.
- Al. Savu, I. Mac, *Relieful județului Sălaj, ca factor în distribuția și dezvoltarea așezărilor omenești*, *Studia (Series geographia)*, fasc. 2, 1972, 21—34.
- D. Tudor, *Orașe, târguri și sate din Dacia Romană*, București, 1968.
- x x x *Harta geobotanică*, sc. 1:500.000, București, 1960.
- x x x *Harta geologică a Republicii Socialiste România*, sc. 1:1.000.000, Institutul Geologic, București, 1965.

DIE PHYSIO-GEOGRAPHISCHE BEDINGUNG IN DER TERRITORIALEN UND SOZIO-ÖKONOMISCHEN WIEDERGESTALTUNG DER GEMEINDE GÎRBOU-SĂLAJ

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Die im mittleren und oberen Basin des Gîrboutales — welcher einen Nebenfluss des Someș bildet — gelegenen und vom administrativen und ökonomischen Gesichtspunkt aus in der Gemeinde Gîrbou vereinigten dörflichen Siedlungen, hatten als natürliche Voraussetzung für die Lokalisierung, Entwicklung und ökonomische Funktionalität eine von pflanzlichen Waldgesellschaften beherrschte und ein hohes ökologisches Potential besitzende Hügellandschaft.

Die Fortsetzung derselben anthropischen Ausnutzungsart, welche für ein agro-pastorales Leben spezifisch ist, führte zu einer ausgesprochenen Degradierung des natürlichen Potentials, wodurch eine abgeleitete Landschaft zustandekam, gebildet aus sich in Rehnistie befindenden Geosystemen.

Um ein hohes ökonomisches Quantum ertragen zu können, setzt die jetzige „geographische Kapazität“ eine Reorientierung des sozio-ökonomischen Ausnutzung — und Örtlichkeitensystems in dem administrativen Modell dieser „dörflichen Gesamtheit“ voraus. Die Arbeit analysiert alle zusammensetzenden Elemente der geographischen Landschaft, zeigt ihren Zustand und ihre territoriale Dynamik an, schlägt neue Möglichkeiten für eine Wiederverwertung vor und zeigt dadurch die bestehende geographische Bedingung im Zwecke der territorialen und sozio-ökonomischen Wiedergestaltung.

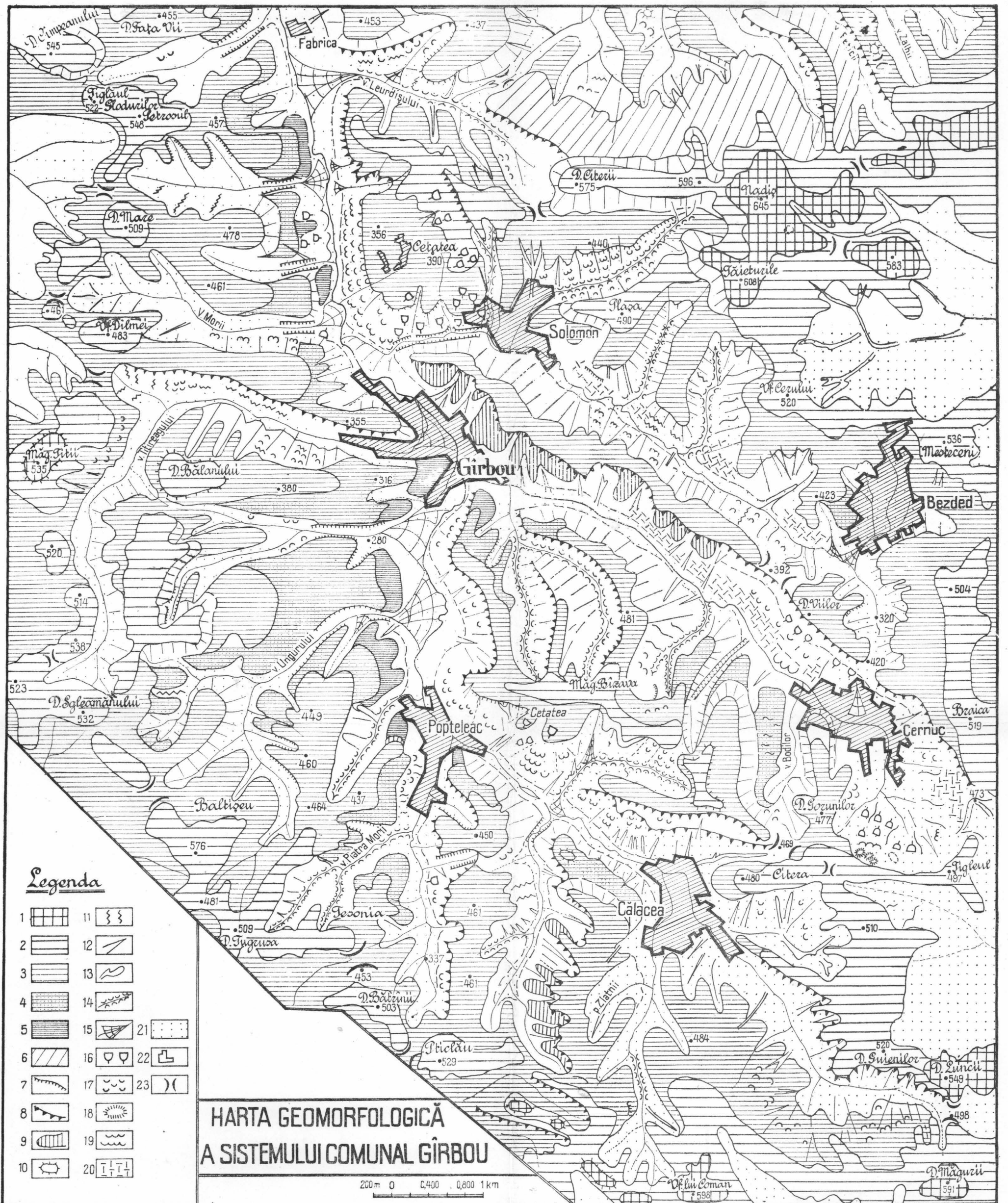

Fig. 1. Harta geomorfoloică a sistemului comunal Gîrboiu

Legenda: 1. Suprafața superioară de 600–650 m; 2. Suprafața mijlocie de 480–550 m; 3. Suprafața inferioară de 380–450 m; 4. Umeri joși de 300–350 m; 5. Terase fluviatile; 6. Suprafețe monoclinale; 7. Abrupturi structurale; 8. Cueste cu energie foarte mare; 9. Suprafețe și umeri structurali pe fronturi de cuestă; 10. Martori structurali la diferite nivele; 11. Șiroiri și ogașe; 12. Ravene inclinate; 13. Ravene dezvoltate; 14. Torenți; 15. Conuri de depunere proluvială; 16. Alunecări de teren de tip glinee; 17. Alunecări lenticulare; 18. Monticule de alunecare stabilizate; 19. Alunecări sub formă de brazde; 20. Acumulări coluviale sub formă de glacisuri; 21. Suprafețe de eroziune și acumulare din lungul râurilor și torenților. 22. Perimetre de localități; 23. Inșeuări de eroziune.